

موسیقی پس از قرن بیستم

روزنگاری کوچک به دنیای تحولات دیاتونیک

نیما خواجه نصیر طوسی

سازمان موسیقی سپاهون تهران

سروشناše	: خواجه نصیر طوسی، نیما، ۱۳۶۷
عنوان و نام پدیدآور	: موسیقی پس از قرن بیستم: (روزنایی کوچک به دنیای تحولات دیاتونیک) / نیما خواجه نصیر طوسی
مشخصات نشر	: تهران: هم آواز، ۱۳۹۹
مشخصات ظاهری	: ۱۵۲ ص: جدول، پارتبیسیون.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۵۴۲۵-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
عنوان دیگر	: روزنایی کوچک به دنیای تحولات دیاتونیک.
موضوع	: موسیقی — قرن ۲۰ — تاریخ و نقد
موضوع	: Music -- 20th century -- History and criticism
رده بندی کنگره	: ML ۱۹۷
رده بندی دیوبی	: ۷۸۰/۹۰۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۳۹۹۰۱۹
وضعیت رکورد	: فیبا

موسیقی پس از قرن بیستم

(روزنایی کوچک به دنیای تحولات دیاتونیک)

نیما خواجه نصیر طوسی

آماده سازی و امور فنی پیش از چاپ: هامان قدسی • ویراستار: میترا پاکزاد • طرح جلد: هامان قدسی

چاپ اول: بهار ۱۴۰۰ • شمارگان: ۴۰۰

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: افست گرافیک

ISBN: 978-600-7454-25-1

۹۷۸-۶۰۰-۷۴۵۴-۲۵-۱

نشره‌م‌آواز: تهران، خیابان انقلاب، بین بهار و پیج شمیران، پلاک ۴۰۰

طبقه دوم، شماره ۷، کد پستی: ۱۱۴۸۸۷۳۸۳۶

تلفن: ۰۲۱-۷۷۶۱۲۶۸۲ - ۰۲۱-۷۷۶۱۲۹۲۱

nashrehamavaz info@hamaavaz.com

تمامی حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد به هر شکلی بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

فهرست

۷

پیشگفتار

فصل اول

۱۱	معنا و کارکرد تُنالیته و گسیست از آن در ابتدای قرن بیستم
۱۴	استفاده غیر فانکشنال از مواد و مصالح
۱۵	مرکزیت تُنال

فصل دوم

	مُدّها
۱۹	مدهای دیاتونیک
۲۰	مدهای کلیساوی
۲۰	مدهای پنتاتونیک
۳۰	گام‌های مصنوعی
۳۳	مدهای انتقال محدود
۳۳	گام تمام‌پرده
۳۵	مد آکتاونیک
۴۲	گام لیدین-میکسولیدین، گام آکوستیک
۴۴	گام کروماتیک
۴۴	فوائل میکروتونال
۴۵	استفاده از میکروتون‌ها به عنوان عنصری رنگی و تزیینی
۴۶	میکروتون‌ها به عنوان نن و پیچی مستقل

فصل سوم

۴۹	هارمونی
۴۹	گسترش ترایادها، آکوردهای گسترش یافته
۵۴	آکورد با نت اضافه شده
۵۸	آکوردهای اسپلیت
۶۰	پلی کوردها
۶۴	آکوردهایی بر مبنای فواصلی به غیر از سوم
۶۴	آکوردهای کوارتال و کوینتال
۷۰	آکوردهای سکوندال
۷۱	آکوردهای کلاستر (خوش‌های)
۷۳	پلی تَنالیته
۷۹	پلی مَدالیته
۸۳	پلینگ، پاراللیسم
۸۶	پاندیاتونیسم

فصل چهارم

۹۱	تئوری هیندمیت، فواصل کنسونانس و دیسونانس
۹۲	طبقه‌بندی آکوردها بر اساس تئوری هیندمیت
۹۵	بررسی تئوری هیندمیت در اینترلود در سل

فصل پنجم

۹۷	بارتوک، نسبت طلایی، سری فیبوناچی، سیستم محورها
۹۷	نسبت طلایی، سری فیبوناچی
۱۰۰	سیستم محورهای (قطبهای) بارتوك
۱۰۵	آکوردهای آلفا

فصل ششم

نقل قول

۱۰۷

فصل هفتم

زمان، متر و ریتم

۱۱۱

ریتم

۱۱۱

متر

۱۱۲

مترهای متقارن یا تقسیم‌شونده

۱۱۲

مترهای نامتقارن یا اضافه‌شونده

۱۱۴

میزان‌های مختلط

۱۱۵

جایه‌جایی آکسان‌ها

۱۱۷

پلی‌ریتم

۱۱۸

پلی‌متر

۱۲۱

آمتریک

۱۲۲

پلی‌تمپو

۱۲۵

مدولاسیون تمپو یا مدولاسیون متریک

۱۲۶

متر و ریتم در آثار مسیان

۱۲۶

تala، ادوار متریک هندی

۱۲۷

ریتم با ارزش افروده

۱۲۹

افزایش و کاهش ریتمیک

۱۳۰

ریتم‌های ناپس رونده

۱۳۲

منابع

۱۳۴

نمایه

پیشگفتار

وقتی از موسیقی قرن بیستم و مدرن سخن می‌گوییم دقیقاً از چه صحبت می‌کنیم؟ آیا تجربیات مکتب‌های مختلف موسیقی قرن بیستم کلیت واحد دارند یا با پدیده‌هایی گوناگون و متکثراً روبرو هستیم؟ آهنگسازان قرن بیستم برای پی‌ریزی آثار خود از چه مواد و مصالحی^۱ استفاده می‌کنند؟ آیا همه از مصالح و تکنیک‌های یکسانی استفاده می‌کنند؟ موسیقی‌های پست‌تال^۲ قرن بیستم چه رابطه‌ای با موسیقی تال و مُدال سده‌های قبل از خود دارند؟ چگونه می‌توان از این تجربیات متفاوت و متضاد که شنیدن و درکشان گاه سنگین و سخت است فهمی عمیق و درست داشت و به دنیای پیچیده آن‌ها راه پیدا کرد؟ و از همه مهم‌تر چگونه می‌توان این مصالح و تکنیک‌ها را در خدمت خلاقیت به کار گرفت؟ و اینکه اصولاً مواد و مصالح چه معنایی در موسیقی دارند و چگونه می‌توان به انتخاب و طراحی آن برای ساخت موسیقی دست زد؟ از ۱۹۰۰ میلادی موسیقی در جهت‌های گوناگونی رشد کرده و گسترش یافته است. در حالیکه، آهنگسازان بزرگ تا قبل از قرن بیستم سعی در گسترش سیستم تال داشتند، آهنگسازان پیش رو قرن بیستم به شیوه‌های مختلف سعی بر گسترش و فاصله‌گرفتن از سیستم تال گسترش یافته قرن نوزدهم داشتند. برای این فاصله‌گذاری اولین سنگبنا انتخاب و

1. Material

۲. Post-tonal music: به مجموعه گرایش‌ها و مکاتب آهنگسازی بعد از قرن بیستم گفته می‌شود که از تکنیک‌ها و قواعد هارمونی تonal پیروی نمی‌کنند.

طراحی مواد و مصالح متفاوت با سنت تنال بود. از این‌رو مواد و مصالح آثار آهنگسازان پیشرو نیمة اول قرن بیستم و تکنیک‌های به کار گرفته‌شده از سوی آن‌ها، تفاوت چشمگیری با آهنگسازان نسل‌های قبل از خود دارد و متنوع‌تر است.

مجموعه‌پیش‌رو به بررسی مواد و مصالح آثار آهنگسازان نیمة اول قرن بیستم اختصاص دارد. اما حتماً باید به این نکته اشاره کنم که تمرکز این متن تنها بر بررسی و معرفی مواد و مصالح آن دسته از آهنگسازان نیمة اول قرن بیستم خواهد بود که مفهوم نت مرکزی و مجموعه‌های دیاتونیک را رها نکردن اما آگاهانه و روشنمند از تُنالیته فانکشنال اجتناب کردن؛ بنابراین، از بررسی تحولات موسیقی آتونال^۱، سریلیسم^۲ و تحولات بعدی آن و همچنین تکنیک‌ها و گرایش‌های موسیقی در نیمة دوم قرن بیستم که بررسی و مطالعه آن‌ها بسیار ضروری و مهم است، چشم‌پوشی کرده‌ام و آن‌ها را طی مجموعه‌های دیگر بررسی خواهم کرد. بسیاری از موضوعات مانند ارکستراسیون، فرم و... در این کتاب بررسی نشده‌اند و تنها به معرفی مواد و مصالح، جدا از نحوه چگونگی کاربرد آن‌ها در مکتب‌های آهنگسازی نیمة اول قرن بیستم پرداخته شده است. اینکه این مکاتب و سبک‌ها مانند امپرسیونیسم^۳ و

۱. Atonal music: به موسیقی آتونال گفته می‌شود که مرکز صوتی نداشته باشد و دوازده نُن موجود در یک اکتاو بدون ارتباط با یک مرکز صوتی به کار گرفته شوند.

۲. Serialism, Serial music: موسیقی سریل یکی از مهم‌ترین سبک‌های آهنگسازی قرن بیستم است که توسط آرنولد شوئنبرگ پایه‌گذاری شده است. در این شیوه تمام قوانین تنال حاکم بر ملودی، هارمونی و ریتم کنار گذاشته می‌شود و موسیقی بر مبنای یک سری از نت‌های کروماتیک طراحی شده توسط آهنگساز شکل می‌گیرد. اصلی‌ترین نکته در طراحی سری و خطوط شکل‌گرفته بر اساس آن عدم تکرار تن‌هاست. هر چند سریلیسم به علت استفاده از تمام دوازده تن موجود در اکتاو موسیقی دوازده تنی، دو دکافونیک نیز نامیده می‌شود، برخی از آهنگسازان از جمله استراوینسکی از سری‌هایی با کمتر از دوازده تن و حتی خود شوئنبرگ از سری‌های با پیش از دوازده تن نیز در آثار خود استفاده کرده‌اند.

۳. Impressionism: جنبشی هنری در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم فرانسه که ابتدا در نقاشی در آثار هنرمندانی مانند، مونه، مانه، دیگا و سپس در موسیقی در آثار دبوسی پدیدار شد. برای بیان ویژگی‌های موسیقی امپرسیونیستی می‌توان از رابطه نزدیک آن با نقاشی امپرسیونیستی و تأثیر شاعران سمبلیست فرانسه مانند مالارمه و بودلر بر دبوسی کمک گرفت. در موسیقی امپرسیونیستی رنگ بر فرم ارجحیت دارد و توالی رنگ‌ها در فضایی مبهم، با به کار گیری موادی جدید و دوری از هارمونی تنال فانکشنال جایگزین دستاوردهای رومانتیسم آلمانی مانند سونات و بسط و گسترش مواد تماتیک می‌شود.

نه کلاسیسیسم^۱ دارای چه مؤلفه‌هایی هستند و چگونه به رومانتیسیسم قرن نوزدهم واکنش نشان دادند، مستلزم بررسی و آنالیز بسیار دقیق آثار از زوایای گوناگون به همراه درنظرگرفتن شرایط اجتماعی و سیاسی دوران آن‌هاست. این کتاب تنها روزنامه‌ای کوچک به دنیای پیچیده تحولات موسیقی بعد از قرن بیست از منظر شناخت و معرفی مواد و مصالح بر سازنده آثار است. برای نگارش این کتاب از منابع مختلفی کمک گرفته شده است اما سه کتاب شناخت موسیقی پست تناول^۲، هارمونی تناول با مقدمه‌ای به موسیقی قرن بیست^۳ و مواد و مصالح و تکنیک‌های موسیقی پست-تناول^۴ بیشترین تأثیر را بر روند نگارش کتاب داشته‌اند. درواقع، باید گفت که ایده اصلی شکل‌گیری کتاب پیش‌رو شدند و بخش‌هایی از کتاب، ترجمه‌ای از این منابع هستند.

در طول کتاب بارها به هارمونی تناول و گستاخ از آن در قرن بیستم اشاره شده است. برای فهمیدن این گستاخ و تحولات موسیقی بعد از قرن بیستم داشتن دانش کافی در رابطه با هارمونی تناول الزامی است.

در اینجا لازم می‌دانم از زحمات آقایان میلاد آذرشنب، بهزاد بنی‌شفیع، امید مشهدیان، معین فقیه‌سلیمانی، فرشاد همدانی، امیر نیکان، عرفان امیرحسنی و امیرحسین فرجی برای نت‌نگاری نمونه‌ها، سعید محمدعلی برای تطبیق نمونه‌ها، مزدک توسلی برای معرفی منابعی درباره موسیقی هند و به خصوص حسین قنبری به دلیل پیشنهادات و همفکری‌های راه گشایش سپاسگزاری و تشکر کنم.

۱. Neoclassicism: جنبشی در موسیقی قرن بیستم که ویرگی اصلی آن بازگشت به موسیقی قرن‌های ۱۷ و ۱۸ میلادی است. آهنگسازان نئوکلاسیک برای خلق موسیقی مدرن، تئوری، مواد، فرم، بافت، زائر و... موسیقی دوره‌های گذشته را نه تنها سرمش خود قرار دادند بلکه دست به بازنمایی این عناصر زدند. نئوکلاسیسیسم در موسیقی همچنین واکنشی است علیه احساسات افسار گسیخته رومانتیسیسم اوخر قرن نوزدهم.

2. Roig-Francoli, Miguel A. Understanding post-tonal music. McGraw-Hill, 2008
3. Kostka, Stefan - Payne, Dorothy - Almen, Byron. Tonal Harmony with an Introduction to Twentieth-Century Music-McGraw-Hill, 2012.
4. Kostka, Stefan-Santa, Matthew. Materials and techniques of post-tonal music 4th ed. Routledge, 2016.

منابع

- Antokoletz, Elliott. The Music of Bela Bartok A Study of Tonality and Progression in Twentieth-Century Music. University of California Press.
- Apel, Willi. Harvard Dictionary of Music. Second Edition, Revised and Enlarged. Harvard University Press.
- Bachmann, Bachmann and J. Bachmann, Peter. An Analysis of Béla Bartók's Music through Fibonacci Numbers and the Golden Mean. The Musical Quarterly, Vol. 65, No. 1 (Jan., 1979), pp. 72-82. Oxford University Press.
- Ballantine, Christopher. Charles Ives and the Meaning of Quotation in Music. The Musical Quarterly Vol. 65, No. 2 (Apr. 1979), pp. 167-184.
- Berry; Wallace. Structural functions in music. Reprint. Originally published: Englewood-Cliffs, NJ. : Prentice-Hall, 1976.
- Besser Scott, Ann. Medieval and Renaissance Techniques in the Music of Charles Ives: Horatio at the Bridge. The Musical Quarterly, Vol. 78, No. 3 (Autumn, 1994), pp. 448-478
- Boatwright, Howard. Ives' Quarter-Tone Impressions. Perspectives of New Music, vol. 3, No. 2 (Spring - Summer, 1965), pp. 22-31
- Christensen, Thomas. The Cambridge History of Western Music Theory, Cambridge University Press 2002
- Hindemith, Paul. The Craft of Musical composition. vol.1, Theoretical part. Translated by Arthur Mendel. New York, 1942
- Honti, Rita. Principles of Pitch Organizationin Bartók's Duke Bluebeard'sCastle. Studia musicologica universitatis Helsingiensis
- Kárpáti, János. Axis Tonality and Golden Section Theory Reconsidered. Studia Musico-logicæ Academiae Scientiarum Hungaricæ, T. 47, Fasc. 3/4, Bartók's Orbit. The Context and Sphere of Influence of His Work. Proceedings of the International Conference Held by the Bartók Archives, Budapest (22-24 March 2006). Part I. (Sep., 2006), pp. 417-426
- Kaminsky, Peter. Ravel's Late Music and the Problem of "Polytonality. Music Theory Spectrum, Volume 26 issue 2, 2004

- Kopp, David. Pentatonic Organization in Two Piano Pieces of Debussy. *Journal of Music Theory*, Vol. 41, No. 2 (Autumn, 1997), pp. 261-287
- Kostka, Stefan - Payne, Dorothy - Almen, Byron-Tonal Harmony with an Introduction to Twentieth-Century Music-McGraw-Hill, 2012
- Kostka, Stefan, Materials and techniques of post-tonal music 4th ed. Routledge, 2016
- Lendvai, Erno. Bela Bartok: An Analysis of his music. London: Kahn and Averill, 1971
- Messiaen, Olivier. The Technique of My Musical Language. Translated by John Satterfield. Paris: Aiphonse Leduc, 1956
- Metzer, David. Quotation and Cultural Meaning in Twentieth-Century Music. *Music Theory Spectrum*, Vol. 30, No. 2 (Fall 2008), pp. 382-393
- Mueller, Richard. Influence on Debussy's "Fantaisie" and beyond 19th-Century Music, Vol. 10, No. 2 (Autumn, 1986), pp. 157-186, University of California Press
- Nordwall, Ove. The Original Version of Bartok's Sonata for Solo Violin. *Tempo*, New Series, No. 74 (Autumn, 1965), pp. 2-4
- Day-O'Connell, Jeremy. Debussy, Pentatonicism, and the Tonal Tradition. *Music Theory Spectrum*, Vol. 31, No. 2 (Fall 2009), pp. 225-261
- Persichetti, Vincent. Twentieth Century Harmony Creative Aspect and Practice. W. W. Norton & Company .1961
- Roig-Francoli, Miguel A. Understanding post-tonal music. McGraw-Hill, 2008
- Simundža, Mirjana. Messiaen's Rhythmic Organisation and Classical Indian Theory of Rhythm. *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music*, Vol. 19, No. 1 (Jun.,1988), pp. 53-73
- Stone, Kurt. Music Notation in the Twentieth Century: A Practical Guidebook. W. W. Norton & Company. 1980
- Szentkirályi, András. Some Aspects of Béla Bartók's Compositional Techniques. *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, T. 20, Fasc. 1/4 (1978), pp. 157- 182.
- Tymoczko, Dimitri. "Stravinsky and the Octatonic: Reconsideration." *Music Theory Spectrum* 24/1 (2002), pp.68-102
- Tymoczko, Dimitri. Scale Networks and Debussy. *Journal of Music Theory*, Vol. 48, No. 2 (Fall, 2004), pp. 219-294
- Werntz, Julia. Adding Pitches: Some New Thoughts, Ten Years after Perspectives of New Music's "Forum: Microtonality Today". *Perspectives of New Music*, Vol. 39, No. 2 (Summer, 2001), pp. 159-210
- "Symmetries of Music: An Introduction to the Semantics of Music," published 1993 by the Kodaly Institute in Kecskemet.

از ۱۹۰۰ میلادی موسیقی در جهت‌های گوناگونی رشد کرده و گسترش یافته است. در حالی که آهنگسازان بزرگ تا قبل از قرن بیستم سعی در گسترش سیستم تنال داشتند، آهنگسازان پیش رو قرن بیستم به شیوه‌های مختلف سعی بر گست و فاصله گرفتند از سیستم تنال گسترش یافته قرن نوزدهم داشتند. برای این فاصله‌گذاری اولین سنگ بنا انتخاب و طراحی مواد و مصالح متفاوت با سنت تنال بود. از این‌رو مواد و مصالح آثار آهنگسازان پیش رو نیمه اول قرن بیست و تکنیک‌های به کار گرفته شده از سوی آن‌ها، تفاوت چشمگیری با آهنگسازان نسل‌های قبل از خود دارد و متنوع‌تر است.

مجموعه پیش رو به بررسی مواد و مصالح آثار آن دسته از آهنگسازان نیمه اول قرن بیست می‌پردازد که مفهوم نت مرکزی و مجموعه‌های دیاتونیک را و ها نکردند اما آگاهانه و روشن‌تر از تئاتر فانکشنال اجتناب کردند.

مرکز موسیقی هاماواز

